

**COGNITIVE AND PSYCHOLINGUISTIC ANALYSIS OF CHARACTER
COMMUNICATION IN ENGLISH NOVELS****Abdumalikova Diyora Rafiqjon kizi**

FarSU researcher

diyoraibranova@gmail.com

+998940350801

Annotation: This article analyzes the cognitive and psycholinguistic features of communication between characters in English novels. The study highlights the interrelation between thought, language, and emotional reactions during the communication process. It also explores the internal structure of characters' speech, speech acts, cognitive strategies, and psychological motives as reflected in literary interpretation. The analyses based on English realist and modernist novels demonstrate that communicative behavior is closely connected with individual psychology, social environment, and cultural values.

Keywords: psycholinguistics, cognitive analysis, communication, character speech, emotional reaction, communicative strategy, English literature.

**INGLIZ ROMANLARIDA PERSONAJLAR MULOQOTINING KOGNITIV VA
PSIXOLINGVISTIK TAHLILI**

Anotatsiya: Ushbu maqolada ingliz romanlarida personajlar o'rtasidagi muloqotning kognitiv va psixolingvistik xususiyatlari tahlil qilinadi. Muloqot jarayonida tafakkur, til va emotsional reaksiyalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ochib beriladi. Tadqiqot davomida personajlar nutqining ichki tuzilishi, nutq aktlari, kognitiv strategiyalar hamda ruhiy motivlar o'rganildi. Ingliz realizmi va modernizmi romanlari asosida olib borilgan tahlillar muloqot xulqining shaxs psixologiyasi bilan bevosita aloqador ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: psixolingvistika, kognitiv tahlil, muloqot, personaj nutqi, emotsional reaksiya, kommunikativ strategiya, ingliz adabiyoti.

Kirish

XX asr ingliz adabiyotida personajlar muloqoti inson tafakkuri va ruhiy kechinmalarining asosiy ifoda vositasiga aylandi. Muloqot jarayonining kognitiv va psixolingvistik tahlili personaj tafakkurining til orqali qanday namoyon bo'lishini aniqlash imkonini beradi [1].

Kognitiv tilshunoslik shaxsning nutqiy faoliyatida aqliy jarayonlarni, psixolingvistika esa bu jarayonlarning ruhiy va kommunikativ jihatlarini o'rganadi [2]. Shu bois, badiiy muloqotni o'rganishda ushbu yondashuvlar bir-birini to'ldiradi. Ingliz romanlarida bu jihat, ayniqsa, ichki monologlar, dialoglar va konfliktli suhbatlarda yorqin namoyon bo'ladi.

Personaj nutqini psixolingvistik nuqtai nazardan tahlil qilish, ularning ong oqimi, emotsional kechinmalari va nutqiy strategiyalarini ochishga yordam beradi [3]. Muloqotda nutqiy niyat, hissiy holat va ijtimoiy maqom kabi omillar tafakkur bilan bevosita bog'liqdir.

Asosiy qism

Ingliz romanlarida personajlarning nutqiy portreti ularning tafakkur darajasi, ijtimoiy tajribasi va ruhiy holatini ifodalaydi. J. Galsworthy, V. Woolf, D. H. Lawrence kabi yozuvchilar personaj muloqotini inson tafakkurining badiiy ko'rinishiga aylantirganlar [4].

Masalan, Virginia Woolfning "To the Lighthouse" asarida personajlarning o'zaro suhbatlari va ichki monologlari kognitiv jarayonlarni aks ettiradi. Har bir gap — bu shaxs ongining mantiqiy va emotsional tuzilmasini ifodalovchi psixolingvistik birlikdir [5]. Woolf badiiy nutqda tafakkurning uzluksiz oqimini "stream of consciousness" uslubi orqali ko'rsatgan.

D. H. Lawrencening "Sons and Lovers" romanida esa muloqot insonning ichki ziddiyatlarini tahlil qilish vositasiga aylanadi. Ona va o'g'il o'rtasidagi dialoglarda til hissiy yuklamaga ega bo'lib, so'z tanlovi personajlar o'rtasidagi ruhiy masofani belgilaydi [6]. Bu jarayonda bahs — kognitiv dissonansni, ya'ni fikr va his-tuyg'ular o'rtasidagi nomuvofiqlikni ifodalaydi.

Ingliz romanlarida muloqotning psixolingvistik tahlili shuni ko'rsatadiki, nutq — bu nafaqat fikr ifodasi, balki ruhiy energiyaning badiiy shaklidir. Personajlarning har bir so'zi, pauzasi yoki ohangidagi o'zgarish ularning kognitiv holatining belgisi sifatida qaraladi.

Kognitiv tahlil shuni aniqlaydiki, personajlar nutqida quyidagi jihatlar muntazam uchraydi:

1. Emotsional holatning til orqali ifodasi – so'z tanlovi, metaforalar, kinoya va intonatsiya orqali [7].
2. Nutq strategiyalarining kognitiv motivlari – personaj maqsadga erishish uchun muloqotni qanday boshqaradi.
3. Ichki monolog – ongdagi fikrlar oqimi orqali shaxsning o'zini anglash jarayoni.
4. Pragmatik niyat – bahs, tushuntirish yoki e'tiroz bildirish orqali kommunikativ maqsadni amalga oshirish.

Shuningdek, psixolingvistik yondashuv shuni ko'rsatadiki, personaj muloqoti madaniy tafakkur bilan uzviy bog'liqdir. Ingliz madaniyatida bahs va muloqot ko'proq yumshoq, diplomatik, xushmuomalalik asosida kechadi. Shuning uchun ingliz romanlarida muloqotda kinoya va noverbal ishoralar keng qo'llanadi [8].

Masalan, G. Orwellning "1984" romanida tilning siyosiy kuchi ko'rsatiladi. "Newspeak" tili orqali personajlar fikrni boshqarish va manipulyatsiya jarayoniga duch keladi. Bu jarayon inson tafakkurining til bilan qanday chegaralanishini yaqqol namoyon etadi [9].

Kognitiv jihatdan qaralganda, har bir personaj nutqi — bu uning ichki tafakkur modeli. Shaxs nutqida paydo boʻladigan uzilishlar, pauzalar yoki kinoyalar psixologik bosimni aks ettiradi. Shu tarzda, badiiy muloqot inson ruhiyatining aks sadosiga aylanadi.

Xulosa

Tahlil natijalari shuni koʻrsatadiki, ingliz romanlarida personaj muloqoti tafakkur, hissiyot va tilning oʻzaro bogʻliqligini ochib beradi. Muloqotdagi emotsional va kognitiv jarayonlar psixolingvistik nuqtai nazardan tahlil qilinganda, inson ruhiy holati va kommunikativ strategiyalari yanada chuqurroq anglanadi.

Shuningdek, bunday tahlil adabiyotshunoslik uchun ham muhim, chunki u yozuvchi uslubining psixologik asoslarini ochadi. Shunday qilib, ingliz romanlaridagi muloqot shunchaki dialog emas — u tafakkur va ruhiyatning badiiy koʻrinishidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Leontyev A. A. Psixolingvistika asoslari. – Moskva: Nauka, 1975.
2. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. – Cambridge: CUP, 2019.
3. Woolf V. To the Lighthouse. – London: Hogarth Press, 1927.
4. Lawrence D. H. Sons and Lovers. – London: Penguin Books, 2006.
5. Orwell G. 1984. – London: Secker & Warburg, 1949.
6. Galsworthy J. The Forsyte Saga. – London: Heinemann, 1922.
7. Fairclough N. Language and Power. – London: Routledge, 2015.
8. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. – Cambridge: CUP, 1987.
9. Thomas J. Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics. – London: Longman, 1995.
10. Yoʻldoshev U. Nutq va madaniyat: lingvopragmatik yondashuv. – Toshkent: Fan, 2016.